

Maailmojen loput.

Sinikka

Vuola

Tommi

Melender

WSOY

MAAILMOJEN LOPUT

Sinikka Vuola
Tommi Melender

MAAILMOJEN
LOPUT

Kirjoituksia romaanitaiteesta

TEOS ILMESTYI ENSIMMÄISEN KERRAN 2018.

© SINIKKA VUOLA JA TOMMI MELENDER JA WSOY 2026

ISBN 978-951-0-53112-9

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

LÖNNROTINKATU 18 A, 00120 HELSINKI

PAINETTU EU:SSA

TUOTETURVALLISUUTEEN LIITTYVÄT TIEDUSTELUT:

TUOTEVASTUU@WSOY.FI

Sisällys

Lukijalle 7

LUKU I 11

LUKU II 55

LUKU III 95

LUKU IV 137

Pienoisesseet:

Thomas Bernhard: *Hakkuu. Muuan*

mielenkuohu (SINIKKA VUOLA) 161

Linda Boström Knausgård: *Helioskatastrofi* (SV) 165

Italo Calvino: *Jos talviyönä matkamies* (TOMMI MELENDER) 169

Albert Camus: *Sivullinen* (TM) 174

Lewis Carroll: *Liisan seikkailut ihmemaassa* (SV) 178

Osamu Dazai: *Ei enää ihminen* (TM) 182

Don DeLillo: *Valkoinen kobina* (TM) 186

Helen Fielding: *Bridget Jones – elämäni sinkkuna* (SV) 191

F. Scott Fitzgerald: *Kultahattu* (SV) 195

Gustave Flaubert: *Rouva Bovary* (TM) 199

John Fowles: *Jumalten naamiot* (SV) 203

William Golding: *Kärpästen herra* (SV) 207

PaaVo Haavikko: *Barr-niminen mies* (TM) 211

Han Kang: *Vegetaristi* (TM) 216

Michel Houellebecq: *Alkeishiukkaset* (TM) 220

- Annika Idström: *Veljeni Sebastian* (sv) 225
- Maria Jotuni: *Huojuva talo* (sv) 229
- Maylis de Kerangal: *Haudataan kuolleet,*
paikkaillaan elävät (tm) 233
- Christer Kihlman: *Kallis prinssi* (sv) 237
- Milan Kundera: *Olemisen sietämätön keveys* (sv) 241
- Rosa Liksom: *Everstinna* (tm) 246
- Väinö Linna: *Tuntematon sotilas* (tm) 251
- Clarice Lispector: *Oppiaika* (tm) 256
- Margaret Mitchell: *Tuulen viemää* (sv) 261
- Manuel Puig: *Hämähäkkinaisen suudelma* (sv) 265
- Thomas Pynchon: *Painovoiman sateenkaari* (tm) 269
- Nathalie Sarraute: *Lapsuus* (sv) 273
- Zadie Smith: *Risteymiä* (tm) 277
- David Foster Wallace: *Päättymätön riemu* (tm) 282
- Virginia Woolf: *Majakka* (sv) 287

Kirjallisuutta 291

Lukijalle

MIKSI MONET hyvätkin romaanit hiipuvat loppua kohti? Miksi sykehdyttävien loppujen tai lopetusten kirjoittaminen on vaikeaa? Miksi ikimuistoisia romaanien aloituksia on paljon enemmän kuin ikimuistoisia lopetuksia?

Pohdimme näitä kysymyksiä yhteisellä esiintymismatkalla elokuussa 2016. Päätimme myöhemmin jatkaa keskusteluamme ja kirjoittaa kirjan romaanien lopetusten problematiikasta. Jokainen romaani on oma maailmansa, siksi kirjamme nimi on *Maailmojen loput*.

Tavoitteenamme on ollut tehdä teoksesta helposti lähestyttävä kaikille kirjallisuuden ystäville. *Maailmojen loput* ei siis vaadi teoreettista esiymmärrystä, vaan ainoastaan elävää kiinnostusta romaaneihin sanataiteena. Kirjoitamme kirjallisuuden tekijöinä ja lukijoina, kokemuksellisesti ja käytännönläheisesti. Toki kaikki lukemamme kajahtelee tekstimme taustalla, mutta lukijan ei tarvitse tunnistaa kaikkia taustakaikuja tai välittää niistä.

Lukeminen on myös portti kirjoittamiseen. Toivomme, että *Maailmojen loput* innostaa lukemaan romaanija ja auttaa samalla hahmottamaan niitä uudenlaisista

näkökulmista. Olemme iloisia, jos aloittelevat ja pitemmällekin ehtineet sanataiteen tekijät saavat oivalluksia kirjastamme.

Maailmojen loput on esseistiikkaa ja käyttää tämän lajityypin keinoja. Essee askartelee pikemminkin kysymyksillä kuin vastauksilla. Jos romaanikirjailijan rakennuspalikoita ovat tilanteet, miljööt ja henkilöt, niin esseistille niitä ovat ajatukset. Esseisti tutkailee ajatusten avaimia polkuja pyrkimättä sanomaan mitään kokoavaa ja lopullista. »Miten ajattelen» tai »miten voisin ajatella» on hänestä kiinnostavampaa kuin »näin minä ajattelen».

Kirjamme neljä lukua muodostuvat keskinäisestä dialogistamme. Kävimme vuoropuhelua sähköpostin välityksellä, ja tässä kirjassa puheenvuoromme ovat siinä järjestyksessä kuin ne alun perin kirjoitimme. Esteettiset lähtökohtamme ja mieltymyksemme eivät käy aina yksiin, mutta meitä kumpaakin kiinnostaa paitsi romaani kielellisenä olentona myös lukijan osuus teoksen toisena tekijänä.

Avoimen luonteensa vuoksi essee soveltuu mainiosti dialogimuotoiseen kirjoittamiseen. Kuten missä tahansa keskustelussa, palaamme välillä aiemmin sanottuun uusin näkökulmin ja uusin oivalluksin. Kirjan luvut eivät siis etene ankaran lineaarisesti. Tämä on esseen lajityypin mukaista, koska esseistillä on lupa välillä eksyä aiheestaan ja palata siihen taas takaisin.

Ensimmäisessä luvussa esittelemme itsemme lukijoina: oma kirjallinen henkilöhistoriamme ja kirjalliset mieltymyksemme vaikuttavat siihen, miten lähes-

tymme sanataidetta. Toisessa luvussa tarkastelussa on tekijän rooli, ja peilaamme siinä lopetuksen problematiikkaa kirjailijan ammatillisesta näkökulmasta. Kolmannessa luvussa keskitymme ruotimaan yleisiä lopetuksen kaavoja romaanitaiteessa sekä erilaisia standardimalleja. Neljännessä luvussa puhumme omista suosikkilopetussistamme ja pohdimme vaihtoehtoisia lopetuksia.

Päälukujen lisäksi *Maailmojen loput* sisältää tapauskertomuksina 30 pienoisesseetä kotimaisista ja ulkomaisista romaaneista. Niissä käsittelemme lopetuksen problematiikkaa yksittäisten teosten tasolla. Jokaisen pienoisesseen alussa on kursivoitu sitaatti kyseisen romaanin lopusta.

Olemme valikoineet pienoisesseisiin kirjoja eri kieli-alueilta ja aikakausilta, niin klassikoiden kuin nykyromaanien joukosta.

Juonipaljastuksia pelkääviä on syytä varoittaa siitä, että nostamme pienoisesseissä esiin romaanien sisältöä, rakennetta ja tapahtumia koskevia yksityiskohtia. Valitsemamme kirjat eivät typisty juonikuvioonsa, joten pienoisesseiden lukeminen ei hävitä niiden lumovoimaa.

Mistä puhumme, kun puhumme romaanin lopusta? Kysymykseen ei ole kaiken kattavaa vastausta, koska yksittäiset teokset rakentavat oman dynamiikkansa. Yksinkertaistaen voi sanoa, että tarkoitamme romaanin lopulla sen viimeistä merkityksellistä tekstijaksoa. Se nivoutuu väistämättä teoksen edeltävään ainekseen, koska kertomakirjallisuudessa täysin kokonaisuudesta irrallinen lopetus jäisi merkityksettömäksi.

Ezra Pound toteaa teoksessaan *Lukemisen aakkoset*: »Synkkyys ja juhlavuus ovat aivan asiattomat ankarimassakin tutkimuksessa taiteesta, jonka alkuperäinen tarkoitus on ilahduttaa ihmissydäntä.» *Maaailmojen loput* ei ole ankara tutkimus: sen vilpiton tarkoitus on ihmis sydänten ilahduttaminen. Turhaa juhlavuutta, synkkyyydestä puhumattakaan, olemme yrittäneet välttää. Toivomme, että lukija saa iloa ja inspiraatiota tästä teoksesta. Se on kirjoitettu palavasta kiinnostuksesta romaanitaidetta kohtaan.

*Helsingissä, William Faulknerin
syntymäpäivänä, syyskuussa 2018*

Tekijät

ENSIMMÄINEN LUKU

*jossa tekijät esittelevät itsensä lukijoina
ja pohjustavat vuoropuheluaan romaanien lopetuksista*

TM: ALUSSA ON kuva, alkukuva.

Se voi olla näkymä, tilanne tai ajatus. Robert Musilin *Mies vailla ominaisuuksia* laittaa lukijan katsomaan säärintamaa: »Atlantin yllä oli matalapaine, joka siirtyi itään Venäjällä vallitsevan korkeapaineen selännettä kohti eikä vielä osoittanut merkkejä siitä että aikoisi väistää sitä pohjoiseen.» Gabriel Garcia Marquezin *Sadan vuoden yksinäisyys* vie elämän päättymisen hetkeen: »Vuosia myöhemmin, seistessään teloitusröyhmän edessä, eversti Aureliano Buendia muisti kaukaisen illan jolloin hänen isänsä vei hänet tutustumaan jäähän.» Leo Tolstoin *Anna Karenina* johdattelee lukijansa suurten kysymysten äärelle: »Kaikki onnelliset perheet ovat toistensa kaltaisia, jokaisen onneton perhe on onneton omalla tavallaan.»

Kirjailijallakin on usein mielessään alkukuva, kun hän ryhtyy kirjoittamaan romaania. Jokin näkymä, tilanne tai ajatus pitää häntä otteessaan, mahdollisesti vuosien ajan, eikä hän saa rauhaa ennen kuin rakentaa sen ympärille kokonaisen maailman, romaanin. Kirjailijan ei tarvitse kiteyttää alkukuvaansa ensimmäiseen virkkeeseen, vaan hän voi liukua sitä kohti hitaasti, tutkiskella sitä eri suunnista, koetella ja kyseenalaistaa, mahdollisesti myös etääntyä siitä ja päätyä aivan toisenlaisiin ympäristöihin kuin mihin kuvitteli olevansa menossa. Yhtä kaikki

alkukuva pakottaa kirjailijan kirjoittamaan, aivan kuten romaanin ensimmäinen virke, jos siinä on vangitsevaa voimaa, pakottaa lukijan jatkamaan lukemista.

Lukijat muistavat romaaneista useammin alut kuin loput. Olen monet kerrat ollut seurueessa, jossa joku kysyy: »Hei, muistatteko, mikä romaani alkaa näin...?» Kulttuurijuttujen vakioformaatteihin kuuluvat listaukset tyyliin »kymmenen mieleenpainuvinta romaanin aloitusta.» Kirjoittajakouluttajat neuvovat aloittelevia kynäniekkoja satsaamaan aloituksiin, jotka virittävät lukijan mielenkiinnon, olipa kyse journalistiikasta tai kirjallisuudesta.

Alkukuva on portti romaanin maailmaan. Ensivaikutelma on lukemisessa tärkeä aivan kuten ystävydessä ja rakkaudessa. Kun kuljen kirjakaupassa etsimässä heräteostoksia, tapanani on makustella kirjojen ensimmäisiä virkkeitä. Jos ne vetoavat, jatkan lukemista ja saatan havahtua vasta parinkymmenen sivun jälkeen. Jos aloitus on ponneton, tyylitön tai asetelmallinen, lasken kirjan kädestäni ja siirryn seuraavaan. En hevin palaa romaaniin, jonka ensimmäinen virke jättää kylmäksi. Pentti Saarikoski väitti lopettaneensa Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -romaanin, koska ei voinut sietää ajatusviivaa kirjan alussa: »Alussa olivat suo, kuokka – ja Jussi.» Ymmärrän Saarikoskea, koska olen itsekin tehnyt kuten hän, en kuitenkaan *Pohjantähden* kohdalla. Sanalliselle ilmaisulle erityisherkkä ihminen suhtautuu kaunokirjalliseen tekstiin epäluuloisesti. Hän kavahtaa, ellei voi luottaa kirjoittajan tyylitajuun.

Nuorena minulla oli tapana kurkata myös kirjojen lopetuksia. Erityisen hanakasti tein niin dekkareiden ja trillereiden kohdalla, mikä tuntuu järjettömältä, koska juuri niissä on tärkeää säilyttää jännitys viimeisille sivuille saakka. Kärsimättömänä sieluna halusin tietää, mihin juonenkulku johtaa, miten kaikki päättyy. Miksi odottaa neljä tai viisi sataa sivua arvoitusten paljastumista? Ehkä minusta ei tullut ahkeraa dekkareiden ja trillereiden lukijaa juuri siksi että tuhosin suhteeni näihin lajityyppeihin rikkomalla niitä määrittävän sopimuksen lukijan ja tekijän välillä: »Paljastan sinulle kaiken, kunhan maltat odottaa.»

Nykyään en kirjoihin tutustuessani katso, miten ne päättyvät. Lopetuksen akti tulee aikanaan, siinä kohdassa ja sillä tavalla kuin kirjailija on päättänyt. Ani harvasta vaikuttavastakaan romaanista muistan tarkasti, miten ne päättyvät. Jos minulta kysytään vaikkapa, mitä mieleeni jäi Eleanor Cattonin *Valontuojista* tai Philippe Claudelin *Varjojen raportista*, muistan niistä yksittäisiä tekstijaksoja ja tietyn kokonaisvaikutelman, mutta en viimeisiä sivuja.

Aloitusten mieleenpainuvuus johtuu siitä, että ne tulevat lukijan eteen ensimmäisenä. Hän ei tiedä kirjasta vielä mitään, sen maailma on tuntematon mutta kutsuva. Hän on siinä vaiheessa avoin ja herkkä. Tyylin vivahteet ja kerroksen merkityskerrostumat avautuvat vasta vähitellen.

Kun lukija pääsee viimeisille sivuille, hänellä on mielessään kaikenlaista kirjaan liittyvää: tapahtumia, tilanteita, ajatuksia, esteettisiä vaikutelmia. Hän on muodostanut kirjaan henkilökohtaisen suhteen, eivätkä viimeiset

sivut useinkaan muuta lukukokemusta järjestyttävästi, vaan pikemminkin pyrkivät palkitsemaan odotusten mukaisella tavalla, jotta lukija laskisi kirjan tyytyväisenä kädestään. Lopetuksen akti ei pakota lukijaa arvioimaan kaikkea lukemaansa uudestaan, eikä hänen suustaan pääse yllättynyttä huudahdusta: »Ai, tämä olikin tällainen kirja!» Jos viimeisillä sivuilla on yllättävä juonen keikaus, se liittyy loogisesti kaikkeen aiemmin kerrottuun, eikä asetu ristiriitaan teoksen kokonaishahmon kanssa.

Romaanien alkukuvat vilauttavat tuntematonta mutta kiehtovaa maailmaa, kun taas sen loppukuvat sulkevat tutuksi käyneen ja arvoituksensa paljastaneen maailman. Alkukuvat viettelevät lukijaa, loppukuvat pyrkivät tyydyttämään hänet. Jälkimmäinen on paljon vaikeampaa.

SV: ORHAN PAMUK vertaa kirjoituksessaan *Yhdeksän huomiota kirjankansista* kirjojen nimiä ihmisten nimiin: nimi auttaa meitä erottamaan tietyn kirjan miljoonien muiden joukosta. Romaanin nimi ja alkulauseet ovat lukijan ensimmäinen kosketus teoksen maailmaan. Romaanin aloittaminen muistuttaa matkalle lähtöä tai rakastumista: teoksen maailma on vielä avoin, ja tuntemattomaan on helppo sijoittaa alitajuisia toiveita ja unelmia. Tuon uuden ja salaperäisen kohtaaminen merkitsee maagista lupausta: kaikki on yhä edessä, mikä tahansa on mahdollista.

Koska uuden kirjan, matkan tai romanssin alussa en tiedä, mikä minua odottaa, toivon, että se on *jotakin, mitä en ole ennen kokenut*. Jotakin, mikä ehkä muuttaa minua.

Miksi romaanien alkuja siteerataan,
mutta edes suurimpien klassikkojen viimeisistä
virkkeistä harva muistaa mitään?

Minkä vuoksi romaanin
päättäminen on niin vaikeaa?

Miksi ja miten lupaaviltakin vaikuttavien
kirjojen lopetukset usein epäonnistuvat?

Kirjailijat Sinikka Vuola ja Tommi Melender selvittävät,
mistä romaanien loput rakentuvat: mitä niissä tapahtuu
niin sisällöllisesti kuin kerronnallisesti. He pohtivat myös
lopetusten merkitystä lukijan näkökulmasta.

Teos sisältää kirjailijoiden esseedialogin sekä 30 pienoisesseetä romaanien lopetuksista. Joukossa on sekä kotimaisia että ulkomaisia klassikoita kuin myös uudempaa kirjallisuutta.

Maailmojen loput on suunnattu kaikille lukemisen ystäville ja se toimii myös opaskirjana kirjailijan urasta haaveileville.

9 789510 531129

www.wsoy.fi

86.01

ISBN 978-951-0-53112-9

KANSI: Martti Ruokonen

www.wsoy.fi